

ках проявляється, на наш погляд, певна упередженість І. В. Вернадського, оскільки основні «догмати» англійської політичної економії, зокрема, такі, як еквівалентність обміну та свобода торгівлі, є для нього безсумнівними аксіоматичними положеннями, будь-яке критичне переосмислення яких означає «реверсний» розвиток економічної думки, її інволюцію.

Список використаних джерел

1. Вернадский И. Очерк истории политической экономии. Санкт-Петербург, 1858. 230 с.
2. Вернадский И. В. Критико-историческое исследование об итальянской политико-экономической литературе до начала XIX века. Москва, 1849. 122 с.

УДК: 330.82:330.341

Ніколенко Інесса Юріївна,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

ПИТАННЯ ПЕРІОДИЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ІВАНА ВЕРНАДСЬКОГО

Науковий доробок Івана Васильовича Вернадського (1821–1884 рр.), найбільш видатної постаті вітчизняної університетської економічної науки часів її становлення, й до сьогодні недостатньо розкрито та оцінено. Він належить до тієї когорти науковців, що визначили становлення та вплинули на подальший розвиток економічної думки в Україні.

І. Вернадський був переконаним прихильником доктрини вільного ринку, тому саме під цим кутом зору він досліджував розвиток економічної науки та історію господарства [1]. В економічній науці, ґрунтуючись на розумінні економічних законів та ролі держави в економіці, він виокремлював два основних напрями: позитивний та негативний [2, с. 1]. До останнього він відносив й сам себе та під ним розумів передусім напрямок, визначений англійською класичною школою. В економічній науці І. Вернадський розрізняв зовнішню та внутрішню сторони дослідження, з

яких перша відповідає руху ідей чи теоретичній частині науки, друга – їх реалізації чи економічній практиці [2, с. 2]. При цьому науковець підкреслював нерозривність економічної науки та практики господарювання. Сьогодні такий підхід відповідає поділу економічної теорії на нормативну та позитивну.

Політична економія, на думку І. Вернадського, займає важливе місце у розвитку суспільства. Згідно з його позицією, політична економія формулює першооснови, які можуть бути застосовувани і діють всюди, де є будь-яке господарство, тобто скрізь, де є суспільство, члени якого прагнуть до задоволення своїх потреб. Таким чином, у найбільш широкому значенні він розглядав політичну економію як науку, що досліджує функції, що здійснюються в суспільстві для задоволення людських потреб.

Український науковець визначав, що політична економія, у власному її розумінні, є наукою про господарство, але “господарство проявляється за допомогою відомого роду діяльності, так званої праці, тому політичну економію можна назвати також наукою про працю” [6, с. 97]. Багато дослідників називають її також теорією добробуту, оскільки господарство, послуги, праця, цінності, що створюються, служать задля задоволення існуючих потреб, задля зростання людського добробуту. І. Вернадський приходив до висновку, що політична економія – це наука законів, пануючих над людиною в його прагненнях досягти найвищої індивідуальності і найбільшої сили асоціації з іншими людьми. Він також вважав, що одна із важливих умов кожної галузі промисловості, без сумніву, полягає в капіталі неречовому (духовному). До неречових елементів капіталу він відносив насамперед знання. Вільний розвиток індивідуальних потреб членів суспільства вчений вважав передумовою зміцнення економічного та культурного потенціалу країни. Можна сказати, що він стояв у витоків концепції людського капіталу, яка сьогодні уособлена у вигляді «економіки знань».

І. В. Вернадський як послідовний прихильник англійської класичної школи політичної економії заперечував протекціонізм, втручання держави в економіку, у приватну ініціативу, наголошував на позитивних аспектах вільної конкуренції, він доводив, що економічний поступ країни є пропорційним зростанню її зовнішньої торгівлі [4, с. 668]. У цьому відношенні можна стверджувати, що Вернадський був теоретичною предтечею ідей та практики глобалізації світової економіки, а його науковий доробок щодо необхідності активного розвитку відкритої національної економіки є актуальним і сьогодні.

Отже, творчий доробок Івана Вернадського дає сьогодні змогу гідно оцінити його теоретичні ідеї, які отримали у ХХІ столітті нове звучання, актуальність та необхідність подальшої розробки. Це насамперед стосується оцінки станів та етапів соціально-економічного розвитку суспільства, змін системи ринкових відносин під дією технологічних та соціо-екологічних чинників, розвитку економіки знань та ролі людського капіталу в процесах економічного зростання, впливу науки на господарську практику, вибору оптимальних форм та інструментів функціонування відкритої економіки у глобалізованому світі.

У сучасних умовах в економічній теорії суттєво зростає потреба у використанні багатьох нових підходів (тим більше методологічних: теорії системної трансформації капіталізму, теорії прав власності, концепції технологічних та інституційних змін, синергетичного розвитку соціально-економічних систем тощо) свідчить, що інтенсивно нарощуються ті об'єктивні умови економічної діяльності суспільств, які потребують все нового і нового теоретичного осмислення. Ці умови випливають із революційних змін у матеріально-технологічній базі виробництва, прогресуючої ролі науки і знань, інформації, людського капіталу та ін. Ще «новіші» процеси виникають у зв'язку з глобалізацією світового господарства, загостренням у ньому протиріч, посиленням конкуренції у сфері природокористування тощо. Обґрунтувати всі ці явища і, тим більше, визначити стратегічні орієнтири майбутнього економічного розвитку країни, регіонів і всього світу на старій парадигмальній основі стає неможливим. Очевидно, що сучасна економічна теорія знаходиться на третьому етапі циклу існуючої, неокласичної парадигми, тобто вона стоїть на порозі нової парадигми.

Грунтуючи дослідження на науковій методології, економічна теорія виявляє історичні і логічні лінії соціально-економічного розвитку, що виражають поступовий рух людських суспільств, причинно-наслідкові зв'язки та глибинні якісні зміни в продуктивних силах і економічних відносинах, формах буття людей та їх взаєминах з природою. На цій основі визначаються відмінності між окремими якісними періодами суспільного процесу, рубежі переходів від одного історичного періоду до іншого, рушійні сили (фактори) економічного розвитку, зміст і географія якісних змін у кожному періоді тощо. Тільки в сукупності все це створює найбільш повну характеристику об'єкта і предмета економічної теорії і складає наукову основу формування її нової парадигми.

Характер змін у суспільному виробництві і відповідній економічній системі країн, починаючи з другої половини ХХ століття, такий, що вносить кардинальні відмінності у змістовну базу нової парадигми економічної теорії. Основними ознаками цієї (постнеокласичної) парадигми мають стати: новий зміст економічних відносин, що впливає з інтелектуалізації виробництва, утвердження «економіки знань» та інформаційного суспільства, зростання інтелектуального продукту та інтелектуального багатства; розширення функцій людини як суб'єкта і об'єкта економічного процесу; кардинальне оновлення відносин власності шляхом розвитку інтелектуальної власності, яка стає основною формою системи відносин власності, та розвитку колективних форм; заміна ліберальної моделі економічної системи на соціально-орієнтовану із забезпеченням пріоритету загальнодержавних інтересів та провідної ролі держави; створення економіки сталого зростання та становлення ноосфери.

Всі названі ознаки нової парадигми економічної теорії складають цілісну систему – це новий етап людської цивілізації, заснований на силі розуму і новій системі економічних знань. Умовою утвердження цього етапу є створення нової системи відносин власності, яка має закласти широкі можливості для розвитку інтелектуальної діяльності та привласнення її результатів в інтересах всього суспільства. Нову парадигму економічної теорії можна назвати парадигмою економіки знань та сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Вернадский И. Критико-исторические исследования об итальянской политико-экономической литературе до начала XIX века. Москва, 1849.
2. Вернадский И. Очерк истории политической экономии. Санкт-Петербург, 1858.
3. Злупко С. М. Основи історії економічної теорії: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2001. 628 с.
4. І. Вернадський. Витоки. Творча спадщина у контексті історії економічної думки в Україні / за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2009. 862, [2] с., [12] с. іл.
5. Коропецький І.-С. Українські економісти XIX століття та західна наука. Київ: Либідь, 1993. 192 с.
6. Шторх Г. Курс политической экономии или изложение начал, обусловливающих народное благоденствие. *Сочинение, служившее руководством при воспитании Их И. В. ВВ. КК. Николая и Михаила Павловичей* : пер. с фр. с биографическим очерком автора / под ред. и с заметками И. В. Вернадского. Санкт-Петербург, 1881.